

# Da budemo u mogu}nosti da ka`emo NI JEDNO NI DRUGO

Grupa nas u Londonu povremeno deluje pod imenom „@ene u crnom“\*. Iako sam tu aktivno uklju~ena, ne mogu da govorim u ime londonskih @ena u crnom. Ono {to sledi je ne vi{e od nekoliko li~nih razmi{ljanja. Kako @ene u crnom nemaju formalno ~lanstvo, niti svoje predstavnice, ne mo`e se re}i ni da imaju jedinstven stav. Ali iz svih prilika kada su `ene na ulicama mnogih zemalja demonstrirale zajedno pod ovim imenom, mo`e se zaklju~iti za {ta se zala`emo, a za {ta ne.

Kao prvo, @ene u crnom su protiv ~itavog kontinuuma nasilja, od mu{kog nasilja nad `enama, pa do militarizma i rata. One su za pravdu i za mir. Zala`u za multietni~ku demokratiju, za nenasilno razre{avanje razli~itosti putem pregovora. Implicitno se javlja analiza da je odre|ena vrsta mu{kog principa zaslu`na, i hrani se militarizmom i ratom, i da je ovo {tetno ne samo za `ene, ve} i za mu{korce.

Dok ovo pi{em, dok se etni~ka agresija na Kosovu poja~ava i NATO bombardovanje ne pokazuje znake prestanka, nalazimo se u situaciji gde ustvari ima vrlo malo prostora za ovakav `enski politiki anga`man. ^ak manje nego ina~e. Ono malo prostora {to se ponekad javi nestalo je u trenu, i to ne samo u Jugoslaviji, ve} i u Velikoj britaniji.

Ono {to se doga|a je polarizacija, vrsta „ili/ili“ politike. Uzmimo za primer velike demonstracije u subotu, 11. aprila organizovane od strane Komiteta za mir na Balkanu, gde je skoro sve bilo u okvirima Socijalisti~ke radni~ke partije i na kojima je me|u govornicima bilo mnogo poznatih imena britanske levice. Neke od nas nosile su plakat @ena u crnom. Mnoge iz mre`e @ena u crnom Londona `ele da se suprotstave NATO bombardovanju. Na{e suprotstavljanje, (slobodno mogu da ka`em), je ne da bi se za{titio srpski na-

cionalisti~ki ekstremizam, nego zato {to uvi|amo da ga bombardovanje samo poja~ava umesto da ga slabi. Iz tog razloga smo organizovale stajanja u Londonu.

Ali iako smo se 11. aprila okupili na Embankment-u, ja sam se ose}ala nelagodno jer se stvorila bujica unapred pripremljenih plakata Socijalisti~ke radni~ke partije koji su jednostavno poru~ivali „prekinite NATO bombardovanje“. Svaka poruka koja se suprotstavljala etni~koj agresiji Milo{evi}evog re`ima bila je preplavljena ovom jedinim i jednoli~nim zahtevom.

Onda smo stigli do Downing ulice, gde nam se pridru`io veliki kontingent srpskih nacionalista i njihovih istomi{ljenika. Bile smo okru`ene srpskim nacionalnim zastavama, prepoznatljivim pozdravima „tri prsta“, i ljudima koji su nosili simbol mete koji je u Beogradu prihva}en od po~etka bombardovanja. Na kraju Trafalgar skvera do{lo je do direktnog konfrontiranja. Sa leve strane, zadr`avani pregradom, stajali su kosovski kontra - demonstranti koji su podr`avali bombardovanje. A sa „na{e“ strane ulice su im vikom odgovarali besni srpski nacionalisti, koji su nosili ve{ala sa slikom Klintona.

Tada sam spustila i spakovala zastavu `ena u crnom. ^inilo se da je to pogre{no mesto za nju. Neke od nas su odlu~ile da upoznaju kosovske demonstrante. @elele smo da saznamo da li su svi oni predstavnici OVK, da li postoje druge grupe iza ma~o fronta, i da pri~amo sa njima. Najmanje {to smo mogle da uradimo je da im damo do znanja da postoje neki ljudi na glavnim demonstracijama koji su se, iako to niko nije mogao da vidi, su-

protstavljali ne samo bombardovanju, nego i Milo{evi}u i njegovom re`imu na Kosovu.

Policija je poku{ala da nas spre~i da pre|emo ulicu i jedan od njih je rekao: „ne mo`ete sada da se predomi{ljate, iza- brale ste ove demonstrante i morate tu i da ostanete. Zar ne znate na kojoj ste strani?“ To je sa`eto predstavilo celu situaciju. Ipak smo pre{le na drugu stranu.

Istu poruku koju smo dobile od policije, dobile smo i od govornika sa trga. To je o~igledno bila te{ka situacija i za govornike jer su se obra}ali publici u kojoj je najvidljivija bila srpska zastava. Jedna govornica, sa na{im stanoviti{tem, poku{ala je da kritikuje Milo{evi}a. Gomila ju je izvi`dala. Mo`da je ovo obeshrabrilo druge govornike. Nisam ~ula da je iko vi{e pomenuo Milo{evi}a. Stvorio se utisak da postoji samo jedan neprijatelj i da je to NATO. Ljudi su govorili o humanitarnoj katastrofi na Kosovu, ali kako Milo{evi} nije imenovan, moglo se zaklju~iti da je ona rezultat bombardovanja. Nisam ~ula da je iko od govornika priznao postojanje kosovskih demonstranata sa druge strane ulice, niti je ikome bilo neprijatno {to je na taj na~in bio odvojen od `rtava „etni~kog ~i{enja“. Umesto toga, govornici su se zadr`avali na bombardovanju, porede{i ga sa bombardovanjem Londona u drugom svetskom ratu i podse}ali su se na na{ tada{nji savez sa hrabrim Srbima.

^inilo mi se, (iako znam da su mi{ljenja oko ovog podeljena), da su organizatori dozvolili da zbor bude pretvoren u srpsko - nacionalisti~ki. ^inilo se kao da razmi{ljavaju: „jedno po jedno, ne

mo`e se suprotstavljati bombama I Milo{evi}u u isto vreme“. Ali ja sam sve vreme mislila: mora da postoji neko ovde, na Trafalgar skveru, ko pripada demokratskoj opoziciji Milo{evi}u. Mora da u ovoj gu`vi postoji neki JNA dezterter. Oni, kao i mi, mora da se ose}aju u}utkani ovom atmosferom. [ta oni ose}aju?

Polarizacija nije bio jedini problem. Paralelno se javio i problem homogenizacije. U bombardovanju „Srba“, NATO zaista postupa rasisti~ki prema Jugoslaviji. Kao da misle da je „isto srpska nacija“ realnost u Jugoslaviji na na~in na koji bi Milo{evi} to `eleo. To {to vlade ne uspevaju da vide dalje od etnicizma je jedna stvar, ali organizatori demonstracija, koji su se okupili da bi oponirali vladama, izgleda da su upali u istu zamku time {to su govorili kao da su jedini narod na meti bombi Srbi.

U stvarnosti, u Jugoslaviji koju Milo{evi} vodi je ne mnogo vi{e od 60% Srba. Postoji dvadeset drugih nacionalnosti koje `ive tamo: Ma|ari, Rumuni, Hrvati, Sand`ak Muslimani, Crnogorci. Ima ljudi iz me{ovitih brakova i me{ovitog porekla. Verovatno je puno takvih ljudi i bilo prisutno 11. aprila na Trafalgar skveru. Kako su se oni ose}ali kada su im se obratili kao da svi dr`e srpske zastave?

Do sada sam ve} bila puna sumnji i zabune. Sklonile smo zastavu @ena u crnom. Ali da li upo{te treba da budemo ovde? Setila sam se poruke koju sam dobila od (nazovi) Srpkinje, prijateljice koja `ivi u Kanadi. Pisala je: „Stvari su sada tako postavljene da je biti protiv NATO-a isto {to i biti za etni~ko ~i{enje, Milo{evi}a i radikalni nacionalizam. To je vrlo

opasno.“ Zbog toga, rekla je: „mnogi ljudi imaju problem da protestuju“. Po~ela sam da shvatam na {ta je mislila.

Ako nije bilo prostora za na{u politiku ovde, na levoj strani Trafalgar skvera, gde }e biti? I sa kim? Po~ela sam da mislim na `ene sa kojima sam najbli`e radila u Jugoslaviji: beogradska grupa @ena u crnom. One su demonstrirale protiv Milo{evi}evog re`ima, po ki{i i suncu, na Trgu republike jednom nedeljno jo{ od 1991. godine. Sada na njih padaju bombe.

Kada sam se nakon demonstracija vratila ku}i, uzela sam da pregledam brojne poruke koje sam od njih dobila u prethodnim nedeljama. To mi je bilo potrebno da bih povratila ose}aj usmerenosti i pripadanja. Se}am se da je tokom podjednako mra~nih dana rata u Bosni, kada smo imale te{ko}a da ujediniimo `ene u Londonu (koje nisu bile samo iz Britanije, ve} je bilo `ena iz svake jugoslovenske etni~ke grupe), jedina stvar oko koje smo uvek uspevale da se dogovorimo bila da podr`imo mirovne aktivistkinje iz Beograda.

Sledi ono {to sam pro~itala. Ne mogu da koristim prava imena `ena, ali }u navesti datum svake poruke.

Prvo sam pro~itala kako su uporno, uprkos sve ve}im te{ko}ama, poku{avale da odr`e svakodnevne kontakte sa svojim kolegicama u Pri{tini - kosovskim Albancima, i kako su poku{avale da ih podr`e. 28. mart: „Moj moralni i emotivni imperativ, (bez obzira koliko pateti~no to zvu~alo), je da provedem sate i sate poku{avaju}i da dobijem telefonsku vezu sa Pri{tinom.“

Prenele su nam vesti kako tamo

obi~ni Srbi i Albanci jo{ uvek poku{avaju da budu prijatelji. 1. april: „U nekim zgradama, ponekad, kom{ije razgovaraju, Srbi i Albanci. Dogovorili su se: „Ako policija do|e, proba}emo da vas za{titimo“, ka`u Srbi koji su ostali, i „Ako do|e OVK mi }emo se zauzeti za vas“, ka`u Albanci.“

27. marta dobila sam poruku od (takozvane) Srpkinje koja je sada napustila zemlju. Nije toliko mislila na svoj, koliko na polo`aj ljudi na Kosovu. „Najvi{e me uznemirava i pla{i vest da najistaknutije albanske intelektualce odvođe i niko ne zna {ta se sa njima de{ava... Da li NATO bombardovanje tako treba da za{titi `ivote nevinih Albanaca (i Srba) na Kosovu?“

9. april, jo{ vesti od `ena iz Beograda. „Pri~ala sam sa „X“ pre dva dana (aktivistinja za `enska ljudska prava iz Pri{tine). Ona je u Skoplju sa svojom porodicom, ima ih {esnaestoro. Prolazili su kroz pakao {est dana i {est no}i, sada se malo oporavila, nazvala me je i ispri~ala mi deo pri~e. Rekla sam joj da sam strah{no zahvalna zato {to je zvala jer smo mi brinule svaki dan. Odgovorila mi je: „Znala sam da }ete brinuti. Du`nost mi je bila da vam javim da smo `ivi i zdravi.“ Suze su mi potekle niz lice, ove re~i zna~ile su mi toliko puno jer je poslednjih petnaest dana strah{na mr`nja prema Albancima bila ja~a nego pre. Hvala na podr{ci.“

Aktivistkinje @ena u crnom u Beogradu se suprotstavljaju bombardovanju, ali ga ne mogu izbe}i. 1. april: „Sve te bombe mi i ne deluju toliko bitno kada pomislim na kosovski problem.“ One sma-

traju da je bombardovanje lo{e ne zato {to su agresija prema Srbima, ve} zato {to slabe opoziciju Milo{evi}u. 1. april: „Bombardovanje }e ustoli~iti Milo{evi}a za do`ivotnog kralja, ne samo za predsednika. Kosovo }e, sa ogromnim brojem `rtava, dobiti me|unarodni protektorat ili dr`avu. Ali }e Srbija biti u govnama slede}ih trideset godina. Zbog toga besnim i sa tim ne mogu da iza|em na kraj. Pri~aju}i sa drugim aktivistkinjama ovih dana shvatila sam da su neke od njih izfrustrirane zato {to se ceo njihov rad, `ivotni projekat, cela mirovna orijentacija raspada.“

Atmosfera u Beogradu postaje sve vi{e seksisti~ka i `enomrza~ka. @ene pi{u da na ulicama ima sve vi{e plakata tipa „Jebi se ^elzi“ (Klintonova }erka), i beskrajskih aluzija na Moniku Levinski, pozivaju „Vrati se Monika“, da bi Klinton mogao da „jebe nju umesto Srbe,“ i tako dalje. Ono malo prostora koji je postojao za aktivne i autonomne `ene, polako se su`ava zajedno sa tolerancijom za bilo kakvu drugu kontra – kulturu.

28. mart: „Ova militaristi~ka konspiracija – globalna i lokalna – opasno ugro`ava na{ prostor, uskoro ga vi{e ne}e biti. Kako osuditi globalni militarizam ako ne osudimo lokalni? Kako da osudimo bombardovanje, ako ne osudimo masakre, represiju? Zajedno sa strahom koji narod Kosova pre`ivljava kroz NATO intervenciju pa}aju i cenu ve}u nego pre. NATO je na nebu, Milo{evi} na zemlji. Trenutno na{ ljudski geto funkcioni{e dobro, sa obostranom podr{kom. Va{a podr{ka nas je oja~ala, zna~ila je puno. Grlim te sa najdubljim prijateljstvom i ne`no}u.“

Kako se druga nedelja bombardovanja bli`ila kraju, stvari su o`igledno postajale sve te`e za `ene i druge mirovne aktiviste u Beogradu. 9. aprila: „Ovde imamo problem da vi{e ni re~ ne smemo da ka`emo, sva ljudska prava su ukinuta. Samo anti - NATO izjave se mogu objaviti. Zato su @ene u crnom Beograda odlu~ile da ne daju nikakve izjave, bar ne za sada, zato {to ne bi mogle da istaknu da su takol e i protiv Milo{evi}a... Tako `ivim sa maskom na licu dok pri~am sa drugim ljudima. Ovde se sve promenilo, i strah je svuda.“

Ali ovde u Londonu mi ne moramo da nosimo tu masku. Mo`emo da istupimo i protiv bombardovanja I protiv Milo{evi}evog re`ima, bez ikakvog rizika ili straha. Na demonstracijama 11. aprila to se nije dogodilo. Dozvoljeno je da jedna izjava u}utka drugu. Mislim da treba jasno izra`avati oba stava zajedno. ^ak i kada to zvur i kontradiktorno. Postoji izreka „prva `rtva rata je istina“. Ose}am da je drugi gubitak ovoga rata, pristajanje da se `ivi u dvosmislenosti i kontradikciji, da se ka`e „ne ovo (ne etni~ko ~i{ }enje), ali ne ni to (bombardovanje).“

Jo{ jedan gubitak je to {to mo`emo re}i „nemam odgovor“. Dok se pripremamo za stajanja @ena u crnom u Londonu imamo puno te{ko}a jer ne znamo koje zahteve da stavimo na na{e transparente. Ali mo`da }emo morati da priznamo da u ovom trenutku ne mo`emo imati konkretne odgovore, jer su gre{ke po~injene pre mnogo godina. Naravno, postoje politi~ki principi koje mo`emo predlo`iti. Problem je u tome {to se te stvari ne prevode lako u kratke, `ustre parole. Na{la sam se u

isku{enju da sastavim i neki slogan. Presele smo celu no} pitaju}i se kako da na komadi}e kartona uguramo izjave tipa „radite kroz Ujedinjene nacije, podr`avajte istinsko me|unarodno odr`avanje mira i oja~ajte nezvisne posmatra~e.“

Ali ono {to najvi{e `elim da radim je samo da nastavim da slu{am `ene koje su tamo, one koje preuzimaju rizike, i ~ijim smo politi~kim sudovima tokom osam godina nau~ile da verujemo. Ono {to ~emu nas jasno u~e je: nastavite da razgovarate, dr`ite sve kanale otvorene, gajite me{ovitost, verujte da mo`emo `iveti zajedno, odbacite vojna re{enja. Prona|ite na~in da se svojim radom ismevate i suprotstavljate seksisti~kom, mu{kom poziranju koje uvek ide uz militarizam.

***Sintija Kokburn***